

dr hab. Andrzej Urbanek, prof. AP
Akademia Pomorska w Słupsku
ul. Bohaterów Westerplatte 64
76-200 Słupsk

Słupsk, dnia 18.11.2022 r.

**Recenzja rozprawy doktorskiej autorstwa mgr inż. Mariusza DOMAŃSKIEGO
pt. „PROCES TRANSFORMACJI KSZTAŁCENIA W OBSZARZE
CYBERBEPIECZEŃSTWA W KRAKOWSKIEJ AKADEMII
IM. ANDRZEJA FRYCZA MODRZEWSKIEGO”,
Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego,
Wydział Nauk o Bezpieczeństwie, Kraków 2022 (s. 307)
Promotor: prof. dr hab. Sławomir M. Mazur
Promotor pomocniczy: dr Cezary Podlasiński**

1. Podstawa dokonania recenzji

W oparciu o pismo nr L. Dz. WNoB/4/22/23 z dnia 04 października 2022 roku, oraz Uchwałę Rady Wydziału Nauk o Bezpieczeństwie Krakowskiej Akademii im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego Nr 10/2022 z dnia 24 czerwca 2022 roku w sprawie powołania recenzentów w przewodzie doktorskim mgra Mariusza Domańskiego przedstawiam recenzję rozprawy doktorskiej Pana mgr inż. Mariusza Domańskiego, której promotorem jest prof. dr hab. Sławomir M. Mazur, a promotorem pomocniczym dr Cezary Podlasiński.

Oceniając powyższą rozprawę doktorską kierowałem się kryteriami zawartymi w ustawie z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (t.j. Dz. U. z 2017, poz. 1789, ze zmianami, w związku z art. 179 Ustawy z dnia 3 lipca 2018 roku – Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce – Dz. U z 2018, poz. 1669).

Podstawą mojej oceny była rozprawa doktorska autorstwa mgr inż. Mariusza Domańskiego pt. „PROCES TRANSFORMACJI KSZTAŁCENIA W OBSZARZE CYBERBEPIECZEŃSTWA W KRAKOWSKIEJ AKADEMII IM. ANDRZEJA FRYCZA MODRZEWSKIEGO”, Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego, Wydział Nauk o Bezpieczeństwie, Kraków 2022. Stwierdzam, że przedłożona do oceny rozprawa pozwala na dokonanie jej recenzji, zgodnie z obowiązującymi przepisami.

2. Ocena strony formalnej i metodologicznej rozprawy doktorskiej

Nauki o bezpieczeństwie z formalno-prawnego punktu widzenia stały się w Polsce odrębną dyscypliną naukową stosunkowo niedawno, bo dopiero w 2011 r. Nadanie im tego statusu wynikało z narastającego zainteresowania szeroko rozumianym bezpieczeństwem, wyrażanego m.in. coraz licznymi pracami naukowymi. Z perspektywy metodologii ogólnej każda dyscyplina naukowa powinna spełnić trzy kryteria, aby uznać jej odrębność: po pierwsze powinna mieć wyodrębniony przedmiot badań, po drugie posługiwać się charakterystycznym dla siebie systemem pojęć podstawowych i wreszcie po trzecie posługiwać się swoistym warształem metodologicznym. Zdaniem wielu specjalistów przedmiot badań nauk o bezpieczeństwie obejmuje przede wszystkim systemy bezpieczeństwa, których badanie powinno opierać się na systemowych metodach badawczych. Z drugiej strony nauki o bezpieczeństwie usytuowane są w obrębie nauk społecznych, co wynika z przyjęcia tezy, że bezpieczeństwo jest procesem społecznym, a przez co, jak sądzi wielu naukowców, w jego badaniu powinno się analizować różne podmioty i aspekty bezpieczeństwa, analizować je z perspektywy człowieka, ludzkich zbiorowości, całego społeczeństwa czy społeczności międzynarodowej, analizować je z perspektywy społecznej, kulturowej, ekologicznej, militarnej, politycznej czy prawnej, a także sięgać po sprawdzone w naukach społecznych metody badań. W tym ujęciu badania obejmujące problematykę bezpieczeństwa powinny charakteryzować się pluralizmem metodologicznym, epistemologicznym czy ontologicznym, a także interdyscyplinarnością.

Rozprawa doktorska mgr inż. Mariusza Domańskiego wpisuje się zarówno w pierwszy, jak i drugi sposób postrzegania bezpieczeństwa, bezpieczeństwa w ujęciu systemowym (funkcjonowania określonych systemów bezpieczeństwa, w tym wypadku szeroko rozumianego systemu bezpieczeństwa informacyjnego), jak również jako procesu społeczno-kulturowego, w którym szeroko rozumiana kultura i jej wytwory tworzą warunki do zapewnienia bezpieczeństwa człowiekowi i ludzkim zbiorowościom, a także całej naszej ludzkiej cywilizacji. Przedmiotem badań podjętych na potrzeby przedstawionej do recenzji dysertacji stały się czynniki warunkujące stopień przygotowania studentów do bezpiecznego funkcjonowania w cyberprzestrzeni, a zatem problem cyberbezpieczeństwa ujmowany w wymiarze bezpieczeństwa personalnego i strukturalnego. Praca ma charakter interdyscyplinarny prezentując zagadnienia z perspektywy socjologicznej, pedagogicznej, kulturowej, a przede wszystkim z perspektywy sekuritologicznej. Dotyczy z jednej strony bezpieczeństwa strukturalnego, a z drugiej bezpieczeństwa personalnego wpisując się w obydwa paradygmaty badań prowadzone w tym zakresie na gruncie nauk o bezpieczeństwie. Mając na uwadze powyższe można uznać, że **praca wpisuje się w dyscyplinę nauki o bezpieczeństwie.**

Zgodnie z przyjętymi wymogami i przepisami rozprawa doktorska powinna stanowić oryginalne rozwiązanie problemu naukowego. **Problem naukowy** to z kolei pewna luka w całości kształcie wiedzy naukowej, swoisty stan niewiedzy, bądź nie w pełni uzasadnione i empirycznie potwierdzone tezy, poglądy a nawet teorie naukowe, które wymagają wyjaśnienia bądź weryfikacji, to wreszcie brak odpowiedzi na istotne i obiektywne pytania, których nie dostarcza nauka. Przedłożona do recenzji rozprawa wypełnia lukę w wiedzy naukowej związanej z bezpieczeństwem studentów w cyberprzestrzeni. Autor rozprawy wskazał na powyższy problem we wprowadzeniu i w rozdziale metodologicznym co świadczy o tym, że w sposób w pełni świadomy przystępuje do jego rozwiązania w drodze zarówno badań teoretycznych jak i empirycznych. Autor rozprawy nie wskazuje jednoznacznie, co w jego intencji stanowi o oryginalności rozwiązania powyższego problemu naukowego, jakkolwiek z analizy treści rozprawy można wskazać, przynajmniej na trzy oryginalne moim zdaniem elementy: po pierwsze, zastosowanie modelu mieszanego – triangulacyjnego w badaniach bezpieczeństwa studentów w cyberprzestrzeni, łączącego elementy badań jakościowych prowadzonych w oparciu w krytyczną analizę dokumentów zastanych oraz wywiadów pogłębionych z ekspertami, a także badań ilościowych prowadzonych w oparciu o technikę badań ankietowych; po drugie, zastosowanie autorskich narzędzi badawczych w postaci kwestionariusza ankiety skierowanego do studentów; wreszcie po trzecie, przedstawienie problemu zagrożeń studentów w cyberprzestrzeni z perspektywy nauk o bezpieczeństwie. Uwzględniając powyższe można założyć, że działania badawcze podjęte przez mgr inż. Mariusza Domańskiego stanowią oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, zatem praca spełnia w tym względzie wymogi ustawowe.

Temat pracy został sformułowany poprawnie. Zasygnalizowany w temacie problem to niewątpliwie problem istotny ze społecznego punktu widzenia i wypełnia, jak już wspomniałem wcześniej, swoistą lukę w wiedzy dotyczącej funkcjonowania studentów w warunkach rozwoju cyberprzestrzeni i zwiększonego korzystania z jej możliwości i zasobów spowodowanego chociażby pandemią COVID-19.

Od strony formalnej struktura pracy nie budzi też żadnych zastrzeżeń. Została podzielona przez Autora dysertacji na trzy części, czyli: teoretyczną, metodologiczną i empiryczną. Całość pracy uwieńczona została zakończeniem. Pojawiają się w niej również aneksy i wykaz bibliograficzny. Treść poszczególnych rozdziałów koresponduje ze strukturą merytoryczną pracy. Język pracy poprawny co świadczy o tym, że Autor dysertacji w sposób stosunkowo sprawny posługuje się językiem naukowym.

Dobór źródeł literatury również poprawny. Znajdujemy w wykazie bibliograficznym zarówno prace zwarte, rozdziały w monografiach, artykuły naukowe, źródła prawa, raporty z badań czy też odniesienia do źródeł internetowych.

Pod względem metodologicznym poddana recenzji rozprawa również nie budzi większych zastrzeżeń formalnych i odpowiada regułom i zasadom przyjętym dla tego typu prac badawczych, czyli prac o charakterze empirycznym, wykorzystujących hipotetyczno-dedukcyjny model badań. Autor przedstawił we wstępie sytuację problemową, która stała się z kolei punktem wyjścia do badań własnych, a w rozdziale metodologicznym ogólne założenia badawcze. Określił przy tym problemy badawcze, hipotezy, zmienne i wskaźniki, a także cele i przedmiot badań. Wskazał zastosowane przez siebie metody badawcze, odwołując się głównie do metodologii badań społecznych, w tym badań pedagogicznych i sekuritologicznych, stosując mieszany model badań (wykorzystał zarówno metody ilościowe jak i jakościowe).

Na potrzeby badań Autor rozprawy określił w sposób poprawny przedmiot badań, który opisano wcześniej, a także problemy badawcze. Zdefiniowany przez niego problem główny przyjął postać pytania: *Czym uwarunkowane jest bezpieczne funkcjonowanie w cyberprzestrzeni studentów Akademii Krakowskiej im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego?* (rozprawa, s. 90). Do tak sformułowanego problemu głównego określił 8 problemów szczegółowych, co jest zabiegiem wskazanym i zdecydowanie potrzebnym. W tym miejscu chciałbym jednak zwrócić uwagę na fakt, iż problem badawczy to swoiste pytanie określające jakość i wymiar pewnej niewiedzy oraz cel i granice pracy naukowej, a poprawność sformułowania problemu polega głównie na: wyczerpaniu jego zakresu, uwzględnieniu zależności między zmiennymi, zastosowaniu rozstrzygnięcia empirycznego. Problem badawczy powinien też korespondować z tematem dysertacji, a temat sugeruje nieco inny zakres merytoryczny badań. Tego mi trochę w sformułowaniu problemu głównego zabrakło, a przedstawiona przez Autora dysertacji hipoteza do powyższego problemu nie uwzględnia wszystkich grup czynników, które poddał później analizie i przedstawił w postaci zmiennych niezależnych. Oczywiście problem ten został zoperacjonalizowany poprzez zastosowanie przez Autora problemów szczegółowych i to w sposób poprawny, nie mniej jednak w przyszłej pracy naukowej, formułując główny problem badawczy powinien zwrócić uwagę na to, by wyraźnie korespondował on ze zdefiniowanym przez niego problemem naukowym, a także tematem pracy i spełniał rygory metodologiczne dla tego typu zabiegu koncepcyjnego.

Analizując treść opisu metodologicznego badań nasuwa się jeszcze kilka innych ogólnych uwag ważnych z perspektywy oceny końcowej całej rozprawy. Szczególnie istotny jest

w tym względzie sposób podejścia przez Autora do procedury badań, a właściwe stopnia szczególności jej opisu. Badania których się podjął, głównie w ich części empirycznej, realizowane były według reguł hipotetyczno-dedukcyjnych. Reguły te są z kolei stosowane powszechnie w modelu badań ilościowych, przez co narzucają określone zasady postępowania w całej procedurze badawczej. Jedną z tych zasad jest konieczność zdefiniowania problemów i hipotez co uczynił, ale także określenia zmiennych i wskaźników do badań, co również w opisie badań znajdujemy. Autor dysertacji nie opisał jednak w sposób jednoznaczny jaki przyjął model badań (w pracy pojawia się stwierdzenie, że był to model triangulacyjny, ale nie dowiadujemy się, czego triangulacja dotyczyła i jaki był jej efekt finalny) i nie uzasadnił, dlaczego przyjął taki sposób podejścia a nie inny, co jest zabiegiem ważnym, szczególnie, gdy dokonujemy oceny przyjętych założeń koncepcyjnych do całego procesu badawczego.

Chciałbym też uczulić Autora dysertacji na sposób formułowania celów badań. Na stronie 89. dysertacji napisał, że celem eksploracyjnym badań jest „zaspokojenie ciekawości badacza, zdobycie wiedzy na temat funkcjonowania studentów w cyberprzestrzeni, zapewniające im bezpieczne użytkowanie sieci, urządzeń i aplikacji”. W mojej opinii badań nie prowadzi się tylko po to, aby zaspokoić naszą ciekawość, ale zdiagnozować określony problem, a wynikiem prac badawczych nadać wartość naukowo i społecznie użyteczną.

Dobór metod do badań mogę ocenić pozytywnie, jakkolwiek drobna uwaga dotyczy części teoretycznej rozprawy. Szczególnie w przypadku młodych naukowców zaleca się, by do tej części były również formułowane problemy badawcze, ale wyłącznie w formie pytań otwartych, ukierunkowujących analizę dostępnych źródeł naukowych. Oczywiście nie jest to uwaga krytyczna z mojej strony, ale odpowiedź, jak w przyszłej pracy naukowej można usprawnić swoje badania. Zalecam też ostrożność w opisie dobranych metod. W swojej dysertacji jej Autor zaznaczył np. że stosował różne metody wnioskowania, czyli zarówno indukcyjne, dedukcyjne, jak i redukcyjne. Czy tak było w rzeczywistości? Odpowiedzi na to nie dostarcza dysertacja. Pozytywnie oceniam za to dobór próby badawczej, który upoważnia Autora do formułowania uogólnień naukowych.

Pomijając moje uwagi co do opisu samej procedury badań, czy sformułowania celów, **sposób przeprowadzenia badań, a przede wszystkim sposób opisu wyników badań i przyjęte w tym zakresie przez Autora procedury ocenić należy pozytywnie.** Praca opiera się na solidnych podstawach, na które składają się wyniki badań zarówno teoretycznych, jak i empirycznych. Autor rozprawy przeanalizował wszystkie, istotne z punktu widzenia przedmiotu badań pozycje literatury i wyniki badań zamieszczone w ogólnie dostępnych raportach, przepro-

wadził też badania ankietowe, a także wywiady eksperckie, co było zabiegiem trudnym i czasochłonnym, głównie w dobie pandemii COVID-19. To wszystko przyczyniło się do mojej pozytywnej oceny walorów naukowych, w tym metodologicznych samej rozprawy.

Reasumując ocenę strony metodologicznej rozprawy należy podkreślić, że przedstawione przez mnie błędy, czy też niedociągnięcia, sprowadzające się głównie do sposobu opisu strony metodologicznej badań czy sposób sformułowania celów pracy nie mają takiej wagi, aby w zasadniczy sposób wpłynąć na ostateczną, pozytywną w mojej ocenie wartość metodologiczną samej dysertacji. Dobór metod badawczych można bowiem ocenić pozytywnie, nie budzi większych zastrzeżeń również sama procedura badawcza i dobór próby badawczej. Przyjęte przez siebie założenia metodologiczne Autor dysertacji realizował w sposób konsekwentny, dostosowując się do reguł logicznych co świadczy o tym, że jest gotowy do tego, by w pełni ukształtować u siebie „świadomość metodologiczną” i rozwinąć kompetencje cechujące dobrego badacza, podejmując już samodzielnie badania naukowe, a przede wszystkim uniknąć w przyszłości błędów, które mogłyby zaważyć o wartości wyników prowadzonych przez niego badań. Na tej podstawie mogę również przyjąć, że **wykazał się umiejętnością samodzielnego prowadzenia badań społecznych w dyscyplinie nauki o bezpieczeństwie, spełniając tym samym kolejny wymóg ustawy.**

3. Ocena struktury i zawartości merytorycznej rozprawy

Pod względem merytorycznym pracę oceniam również pozytywnie. Niewątpliwie recenzowana rozprawa poszerza wiedzę o bezpieczeństwie informacyjnym (cyberbezpieczeństwie) z perspektywy nauk o bezpieczeństwie, jakkolwiek zabrakło w mi w dysertacji odniesienia się przez Autora do teorii naukowych i paradygmatów, w oparciu o które przeprowadził swoje badania. Jeżeli Pan mgr inż. Mariusz Domański zamierza kontynuować swoje zainteresowania badawcze zagrożeniami w cyberprzestrzeni to warto, by sięgnął do teorii naukowych i to nie tylko związanych bezpośrednio z naukami o bezpieczeństwie. Jego badania przebiegały według reguł paradygmatu bezpieczeństwa personalnego, stąd też warto by sięgnął do dorobku krytycznych studiów nad bezpieczeństwem, w tym do dokonań przedstawicieli szkoły walijskiej, dla których to nie państwo, a człowiek staje się głównym podmiotem bezpieczeństwa. Warto też sięgać do teorii komunikowania społecznego, które wyjaśniają fenomen cyberprzestrzeni, czy teorii patologii społecznych, które wyjaśniają istotę zachowań patologicznych w cyberprzestrzeni, w tym istotę cyberpatologii społecznych, które są dzisiaj poważnym zagrożeniem dla użytkowników cyberprzestrzeni.

Autor podzielił całość opracowania na trzy zasadnicze części: teoretyczną, metodologiczną oraz badawczą (empiryczną). Część metodologiczną tworzy jeden – drugi rozdział, w którym Autor dysertacji przedstawił przedmiot, cel badań, problemy badawcze, hipotezy, zmienne i wskaźniki, przyjęte metody i techniki badawcze oraz przybliżył organizację i przebieg badań. Część teoretyczną opracowania tworzy jeden – pierwszy rozdział będący wynikiem jego badań studyjnych opartych na krytycznej analizie literatury, analizie dokumentów i częściowo badaniach porównawczych. Z kolei na część empiryczną, w której prezentuje wyniki badań składa się jeden rozdział podzielony na osiem podrozdziałów. Całą konstrukcję merytoryczno-logiczną zamykają zakończenie i wnioski, bibliografia oraz załączniki (w aneksach zamieszczone zostały m.in. wykorzystane przez Autora rozprawy narzędzia badawcze). **Zatem pod względem formalnym struktura pracy nie budzi żadnych zastrzeżeń, o czym zresztą wspomniałem już wcześniej.**

We wstępie Autor rozprawy wprowadza nas w sytuację problemową, która stanowiła podstawę realizacji badań zarówno teoretycznych, jak i empirycznych. W tej części dysertacji, mgr inż. Mariusz Domański przedstawił też opis struktury pracy, co przy tego typu pracach jest wskazane.

Rozdział pierwszy stanowi efekt badań studyjnych podjętych przez Autora dysertacji, głównie w oparciu o literaturę przedmiotu. Dotyczy on problematyki cyberbezpieczeństwa i cyberzagrożeń, głównie z perspektywy nauk o bezpieczeństwie. Jego struktura skonstruowana została poprawnie i zawiera cztery podrozdziały.

Swoje rozważania Autor rozpoczyna od wyjaśnienia podstawowych definicji stanowiących podstawę jego analiz studyjnych, jak i badań empirycznych. Odnosi się w tym do pojęć użytych w tytule pracy, a zatem definicji procesu transformacji oraz procesu kształcenia. Wyjaśnia też pojęcie cyberbezpieczeństwa oraz cyberprzestrzeni odwołując się do definicji bezpieczeństwa w ujęciu ogólnym. Zagadnienie to omówił w miarę kompleksowo i poprawnie pod względem merytorycznym, jakkolwiek zabrakło mi w pierwszym podrozdziale odniesienia do kategorii bezpieczeństwa personalnego, co stanowiło oś prowadzonych przez niego badań empirycznych. Tę część jego rozważań można jednak ocenić zdecydowanie pozytywnie.

W podrozdziale drugim przybliżył problematykę cyberprzestrzeni w kontekście jej genezy, ale i współczesnych uwarunkowań. Do tej części dysertacji nie mam żadnych krytycznych uwag, a wręcz odwrotnie, muszę pochwalić Autora za dość wnikliwie dokonanie analizy problemu oparte o przegląd literatury, ale również i odniesienie się do wyników innych badań prowadzonych w tym zakresie.

Charakter teoretyczny ma również kolejny, trzeci podrozdział zatytułowany przez Autora dysertacji „Zagrożenia cyberbezpieczeństwa”. Skupił się w nim na opisie tylko dwóch kategorii zagrożeń, a mianowicie wojny informacyjnej oraz hackingu. Zabrakło mi w tym podrozdziale opisu innych, realnych przecież zagrożeń, z jakimi mamy do czynienia z perspektywy bezpieczeństwa personalnego, a mianowicie cyberpatologii społecznych, a w tym cyberuzależnień, cyberprzestępczości, cyberprzemocy, zagrożeń o charakterze seksualnym w sieci (cyberpornografia, cyberprostytucja). Zagrożenia te uwzględnił w swoich badania empirycznych (przynajmniej częściowo), ale jeżeli dokonał takiego zabiegu to warto, by poprzedził badania szczegółową analizą tego problemu w literaturze przedmiotu.

Podrozdziałem o charakterze teoretycznym jest również podrozdział czwarty, który poświęcił na przybliżenie problematyki sposobu przeciwdziałania zagrożeniom w cyberprzestrzeni, głównie poprzez podejmowane w tym zakresie działania edukacyjne. Tę część jego rozważań można ocenić zdecydowanie pozytywnie. To wartościowy poznawczo podrozdział, którego treść warto upowszechnić.

Reasumując moje dotychczasowe rozważania mogę z całą odpowiedzialnością powiedzieć, że rozdziały teoretyczne, za wyjątkiem wskazanych przez mnie uwag dotyczących podrozdziału trzeciego, można ocenić pozytywnie. **Autor dysertacji w miarę swobodnie porusza się wokół problematyki bezpieczeństwa, a w szczególności cyberbezpieczeństwa i posiada szeroką wiedzę merytoryczną obejmującą przedmiot badań, co jest jednym z wymogów formalnych ubiegania się o nadanie stopnia doktora.**

Rozdział drugi poświęcony został przez Autora na opisanie zagadnień dotyczących metodologii badań własnych, ze szczególnym uwzględnieniem badań o charakterze empirycznym, które podjął na potrzeby dysertacji. Struktura rozdziału poprawna, jakkolwiek mam uwagi co do opisu samych badań, które przedstawiłem przy ocenie strony metodologicznej całej rozprawy doktorskiej.

Część empiryczna jego pracy zawarta została w rozdziale piątym, w którym zaprezentował wyniki swoich badań w odniesieniu do problemów szczegółowych i zmiennych niezależnych przyjętych w koncepcji badań. Od strony formalnej nie mam do niego żadnych uwag. Przeprowadzona przez Autora dysertacji analiza dotyczyła odpowiedzi respondentów na pytania, które zastosował w swojej autorskiej ankiecie oraz zależności pomiędzy zmiennymi. Rozdział ten pokazuje, że Autor dysertacji potrafi swobodnie opisywać wyniki badań ilościowych i potrafi posługiwać się metodami, technikami i narzędziami statystycznymi. W zdecydowanych superlatywach mogę się wypowiedzieć na temat podrozdziału 8., w którym Autor dysertacji zaproponował zmiany w programie studiów w celu lepszego przygotowania studentów do

bezpiecznego korzystania z cyberprzestrzeni. Jego propozycja ma duży walor społecznej użyteczności i powinna zostać uwzględniona moim zdaniem w zmianach w programach studiów. Nie mniej jednak pozostawiam pod jego rozagę dołączenie jeszcze jednego modułu do programu, a mianowicie zagrożeń bezpieczeństwa personalnego w sieci, gdzie omówione zostałyby szczegółowo zagadnienia dotyczące takich zagrożeń jak cyberuzależnienia, cyberprzestrępczość, cyberprzemoc, czy inne zjawiska patologiczne w sieci, na które narażony jest ich użytkownik. Warto w nim również ująć treści dotyczące sposobu i charakteru ataków socjotechnicznych.

Ostatnią część dysertacji stanowi zakończenie. Autor dysertacji przedstawił w nim w sposób poprawny wnioski z badań w odniesieniu do poszczególnych problemów badawczych i przedstawił wyniki weryfikacji hipotezy głównej. Szkoda, że nie odniósł się do tego, jak zwerifikował hipotezy szczegółowe, ani nie zaznaczył w sposób jednoznaczny czy i w jakim zakresie osiągnął cele badań. Proces wnioskowania, którego celem jest zwarte i przejrzyste sformułowanie najistotniejszych wyników zrealizowanych badań oraz zaprezentowanie swoich autorskich propozycji dotyczących zmiany programu studiów został przeprowadzony poprawnie.

Zaprezentowany układ pracy i jej zakres treściowy nie budzą większych zastrzeżeń. Wyróżnione w rozdziałach problemy mieszczą się w tytułowej tematyce, a ich kolejność wynika z logiki przyjętej narracji, za wyjątkiem drobnych uchybień wskazanych przeze mnie w recenzji. Z merytorycznego punktu widzenia praca tworzy więc zwartą całość, w której podjęto podstawowe wątki mieszczące się w obrębie teoretycznych i praktycznych aspektów bezpieczeństwa studentów w cyberprzestrzeni ujętych z perspektywy nauk o bezpieczeństwie.

Pomimo wskazanych w recenzji uwag, niedociągnięć i kontrowersji, które ze strony Recenzenta mają charakter pomocy i wskazania Autorowi jak uniknąć potencjalnych zarzutów pod kątem wartości metodologicznej i merytorycznej jego perspektywicznej, samodzielnej pracy badawczej, należy podkreślić, że **jest to praca wartościowa poznawczo, oparta na solidnych podstawach naukowych, ale także spełnia kryterium użyteczności społecznej. Strona językowa rozprawy nie budzi również większych uwag, zatem można jednoznacznie stwierdzić, że Autor rozprawy opanował technikę pisania prac naukowych na dobrym poziomie.**

4. Konkluzje końcowe

Reasumując całość rozprawy doktorskiej można przyjąć, że:

- praca od strony formalnej nie budzi większych zastrzeżeń (temat pracy sformułowano poprawnie, jej struktura merytoryczno-logiczna odpowiada standardom przyjętym dla tego typu prac);
- rozprawa jest niewątpliwie oryginalnym rozwiązaniem problemu naukowego, przez co spełnia wymogi ustawowe;
- Autor rozprawy jest przygotowany do samodzielnego prowadzenia badań naukowych, głównie badań społecznych w obszarze bezpieczeństwa (część metodologiczna pracy spełnia przejęte w tym zakresie standardy);
- pozytywnie należy ocenić wartość merytoryczną pracy, której treść posiada duże walory poznawcze i oparta jest na solidnych podstawach naukowych, a także wskazuje, że jej Autor posiada dość głęboką wiedzę teoretyczną z zakresu cyberbezpieczeństwa;
- Autor opanował technikę pisania prac naukowych na dobrym poziomie.

Rozprawę oceniam ogólnie jako dojrzałą publikację. Jej Autor ze stosunkowo dużą swobodą analizuje i opisuje problemy związane z bezpieczeństwem w cyberprzestrzeni. Może ona stanowić przyczynek do dalszych rozważań teoretycznych, a przede wszystkim badań empirycznych związanych z poprawieniem jakości funkcjonowania edukacji z zakresu bezpieczeństwa w cyberprzestrzeni. Wskazane przez recenzenta uchybienia bądź kwestie dyskusyjne są w stosunku do całości pracy mało znaczące i łatwe do wyeliminowania w toku dalszej kariery naukowej Autora. Nie mogą one w żaden sposób wpływać na ogólną – pozytywną ocenę całej, przedstawionej do recenzji pracy. Uznaję ją za wartościową głównie ze względów poznawczych i społecznych.

Rozprawa doktorska autorstwa mgr. inż. Mariusza Domańskiego spełnia wymogi dla prac doktorskich określone w art. 13. ust. 1 Ustawy z dnia 14 marca 2003r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki (t.j. Dz. U. z 2017, poz. 1789, ze zmianami, w związku z art. 179 Ustawy z dnia 3 lipca 2018 roku – Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce – Dz. U z 2018, poz. 1669), w której sformułowano wymóg, iż „rozprawa doktorska powinna stanowić oryginalne rozwiązanie problemu naukowego lub artystycznego oraz wykazywać ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w danej dyscyplinie naukowej lub artystycznej, a także umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej lub artystycznej”.

Praca w mojej ocenie stanowi oryginalne i innowacyjne rozwiązanie problemu naukowego, który obejmuje w zakresie merytorycznym zagadnienia dotyczące bezpieczeństwa studentów w cyberprzestrzeni. Jej strona merytoryczna wskazuje, że jej Autor posiada dość szeroką wiedzę merytoryczną obejmującą przedmiot badań, opartą na solidnych podstawach sekuritologicznych, a z kolei strona metodologiczna, że Autor rozprawy wykazuje się umiejętnością samodzielnego prowadzenia pracy naukowej w dyscyplinie nauki o bezpieczeństwie. Wobec tych jej zalet mogę zarekomendować jej dopuszczenie do publicznej obrony.

W ramach publicznej obrony proszę, celem rozwiania wszelkich wątpliwości i uwag, które pojawiły się z mojej strony, o wyjaśnienie przez Autora dysertacji:

- 1) Jak przeprowadzana została przez niego procedura triangulacji, tzn. czego dotyczyła i jak przełożyła się na koncepcję badań i cały proces badawczy?
- 2) Dlaczego pominął kwestię zagrożeń personalnych użytkowników cyberprzestrzeni i czy nie warto jej uwzględnić szerzej w proponowanej zmianie programu studiów?

Na koniec chciałbym pogratulować Autorowi dysertacji podjęcia się trudu przeprowadzenia badań i napisania pracy, która porusza problematykę bezpieczeństwa w cyberprzestrzeni, problematykę niezmiernie ważną i istotną z punktu widzenia rozwoju współczesnej cywilizacji technicznej, w której nieodłącznymi elementami nauki, zabawy, pracy czy kontaktów społecznych są narzędzia informacyjno-komunikacyjne, na które jesteśmy wręcz skazani.

dr hab. Andrzej Urbanek, prof. AP w Słupsku